

κι' αθάνατα τὰ διδάγματά του. Τὰ νεανικά του δοκίμια διατηροῦν πάντα — σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ — ἀμείωτον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐπικαιρότητά τους. Οἱ παρατηρήσεις τοῦ σοφοῦ λογίου εἶναι καὶ στὶς ἡμέρες μας ὠφέλιμες καὶ πολύτιμες, ὅσο καὶ τὰ χρόνια ποὺ γράφονταν, καὶ κάθε Ἕλληνας πρέπει νὰ τὶς διαβάσῃ μὲ ἰδιαίτερη προσοχή. Ὁ ὕμνος πρὸς τὴν Ἑλλάδα, οἱ διδαχὲς τοῦ γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα καὶ οἱ συμβουλές του κατὰ τῆς δουλικῆς ξενομανίας ἀποτελοῦν πολύτιμες παραγγελίες ἐνὸς ποῦ ἐγνώρισε βαθειὰ τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ ποῦ πραγματικὰ ἀγάπησε τὴν Παοίδα μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

Τοῦ κ. Κ. ΚΟΝΤΟΥ

Ὁ Γεώργιος Βιζυηνός, ὁ Θρακιώτης λογοτέχνης, εἶναι γνωστὸς βέβαια ὡς ποιητῆς, λιγώτερο ὡς διηγηματογράφος καὶ καθόλου ὡς φιλόσοφος καὶ ἐπιστήμονας· μὰ δὲν ὑψώθηκεν ἀκόμα οὔτε ὡς λογοτέχνης, ὅσο τοῦ ἀξιζει, πάνω στὴν ἐκτίμηση τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως.

Ζήλιες καὶ ξαφνιάσματα τῶν συγχρόνων τοῦ, ἀδιαφορία καὶ ἀμελετησία τῶν κατοπινῶν, δημιούργησαν γύρω στὴ φωτεινὴ του μορφή μιὰ ὁμίχλη ποῦ ὡς τὰ σήμερα ἀκόμα δὲν ἀφίνει ν' ἀκτινοβολήσῃ ὅλη ἡ λαμπρότητα τῆς λογοτεχνικῆς του δυνάμεως. Ὁ εὐγενικὸς ἐγωϊσμὸς του, ὅταν ζοῦσε, δὲν καταδεχότανε νὰ πατήσῃ πάνω στὰ λασπωμένα σκαλιὰ τῆς ρεκλάμας καὶ ὅταν πέθανε, ἡ ἀξία του παραμερίστηκε ἀπ' τὶς ἐπιτυχίες ἄλλων, ποῦ ὅμως αὐτὸς τοὺς ἦταν ὁ προάγγελος, ἀν' ὅχι ὁ ὁδηγητής.

Γιατὶ ὁ Βιζυηνὸς εἶναι ἓνας ἀπ' τοὺς πιὸ ἀποτελεσματικούς συντελεστὰς τῆς ἀποφασιστικῆς στροφῆς, ποῦ ἔκανε ἡ λογοτεχνία μας, ἐδῶ καὶ μισὸν αἶωμα, καὶ ποῦ ὁδήγησε τὸ νεοελληνικὸ δημιουργικὸ πνεῦμα στὴ σημερινὴ ἀκμὴ.

Ἄν τὰ λογοτεχνικά του ἔργα ἐξεταζόμενα ἀπόλυτα εἰμποροῦν, καὶ σήμερ' ἀκόμα, νὰ δεχτοῦν χωρὶς κλονισμοὺς τὴν αὐστηρὴ ματιὰ τῆς καλλιεργημένης αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως, μὰ συγκρινόμενα σχετικὰ μὲ τὰ δημιουργήματά τῆς ἐποχῆς του φαντάζουν σὰν ξεχωριστὰ καὶ ἀνώτερα κομψοτεχνήματα, γεμάτα χάρη καὶ τέχνη, τόσο τὰ ποιήματά του, μὰ πρὸ παντὸς τὰ διηγήματά του.

Ὁ Βιζυηνὸς ὁ ποιητῆς καὶ διηγηματογράφος — γιὰ τὸν ἐπιστήμονα δὲ θὰ γίνῃ λόγος — εἶναι ὁ πρωτοπόρος τῆς ἐποχῆς του, πρωτοπόρος ἐνσυνεί-

Νέον
Κεφάλαιον
96 in
1938

δητος. Θά δοῦμε πιά ἦταν ἡ λογοτεχνικὴ κατάσταση τότε καὶ θά τοποθετήσομε μέσα τῆς τὸ ἔργο του.

Μὰ πρὶν θά πῶ μερικά γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ποῦ θά μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ ἐξηγήσομε κατόπιν τίς κατευθύνσεις του. Ἡ βιογραφία του εἶναι γνωστὴ· τὰ ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά καὶ ὁποιοδήποτε σχολικὸ βιβλίον νεοελληνικῶν ἀναγνωσμάτων εἴμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ὅλους διόλου ἀνίδεους. Γι' αὐτὸ δὲ θ' ἀσχοληθῶ μὲ αὐτήν.

Σκοπὸς τῶν λίγων προεξηγηματικῶν λόγων γιὰ τὸν ἄνθρωπο Βιζυηνὸ εἶναι νὰ συναρμολογήσω μέσ' ἀπ' τὰ ἔργα του καὶ νὰ παρουσιάσω τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τῆς ζωῆς του, ποῦ θά μᾶς βοηθήσουν στὴν κατανόηση τῆς ψυχροσυνθέσεώς του, θά μᾶς δείξουν τὸν τρόπο τῆς ἀντιλήψεώς του καὶ γενικά θά μᾶς κατατοπίσουν στὴν τέχνη καὶ τίς ἰδέες του.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ κριτικοὶ ἀπ' τὸν Ὀρφανίδη, ποῦ ἔκρινε τὸ 1876 τὰ τραγούδιά του, ὡς τὸν Ἄλκη Θρύλο, ποῦ ἔγραψε τὸ 1931 (Ν. Ἑστία τόμ. 10ος) μιὰ πλατιά μελέτη γι' αὐτόν, βρίσκουν ἐξένες ἐπιδράσεις καὶ τὸν παρουσιάζουν ὡς μιμητὴ. Κι' ὅμως τὸ ἔργο τοῦ Βιζυηνοῦ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀγνότατο ἀπόσταγμα τῆς δικῆς του ψυχροσυνθέσεως, ὅπως τὴ δημιούργησαν οἱ κληρονομημένες ἀπ' τοὺς γονιοὺς του ὑποσυνειδητὲς διαθέσεις καὶ ὁ τραγικὸς κύκλος κατόπιν τοῦ ἀποκαρδιωτικοῦ περιβάλλοντός του.

Πραγματικὰ σὲ κανένα ἄλλον, Ἕλληνα τοῦλάχιστο, λογοτέχνη δὲ βρίσκουμε τόσο στενὸ δεσμὸν ἀνάμεσα στὸ ἔργο καὶ τὸν ἑαυτὸ του, τέτιο καθρέφτισμα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κόσμου μέσ' στὰ δημιουργήματά του.

Εἶναι βέβαια κοινὴ ἀλήθεια, πῶς ἔτσι κι' ἄλλιῶς ὁ τεχνίτης ξεχύνει καὶ κλείνει τὴν ψυχὴ του στὰ ἔργα του, μὰ εἶναι ἐξ ἴσου ἀλήθεια, πῶς τίς περισσότερες φορές, ὁ τεχνίτης, ἴσως χωρὶς καὶ ὁ ἴδιος νὰ τὸ καταλαβαίνει, ἀντὶ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἅμεσα τὴν ἐσώψυχον ὄντοτά του, περνᾷ πρῶτα τὰ συναισθήματά του μέσ' ἀπ' τὸ φίλτρο τοῦ μυαλοῦ του, τοῦ λογιζομένου καὶ ἐπηρεαζομένου ἀπ' τίς τόσες ἐπίκτητες γνώσεις, καὶ μᾶς τὰ προσφέρει νοθευμένα ἀπὸ ξένους παράγοντες. Στὴν περίπτωσιν αὐτῇ, ὅσο ὠραῖο καὶ ἂν εἶναι τὸ ἔργο, δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ αὐθόρμητο, ἀντιπροσωπευτικὴ οὐσία τῆς ψυχικῆς του ὑπάρξεως.

Ἰσως θάλεγε κανεὶς, πῶς ἂν τὸ ἔργο εἶναι ὠραῖο, δὲν ἐνδιαφέρει ὁ τρόπος καὶ τὰ στάδια τῆς δημιουργίας του. Πρῶτα-πρῶτα κανένα νοθευμένο πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀπόλυτα ὁμορφο, καὶ ἔπειτα πρόκειται ἀπ' τὴν ἀγνότητα τοῦ ἔργου νὰ ἐξετασθῇ ἡ ἀξία τοῦ τεχνίτη.

Ἄν ὁ τεχνίτης κατόρθωσεν νὰ κλείσῃ μέσ' τὸ ἔργο του τὴ δική του ψυχὴ καὶ ἂν σύγχρονα ἢ θεϊκὴ σπῖθα τῆς τέχνης φώτισεν τὴν δημιουργία του καὶ τῆς ἔδωσεν τὴν καλλιτεχνικὴ ἀνάταση καὶ τὴν παραστατικὴ ἔκφραση, δὲν εἴμποροῦμε νὰ τοῦ ἀρνηθούμε τὴν μεγάλη ἐκτίμησίν μας, ὅσο μικρὸς καὶ ἂν εἶναι ὁ κύκλος τῶν ψυχικῶν κυματισμῶν του. Ἄν ὅμως ἡ ψυχὴ του εἶχε πλατυνθῇ τόσο, ὥστε νὰ γίνῃ τὸ ταμεῖο τῶν συγκινήσεων καὶ τῶν πόθων τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, μικροῦ ἢ μεγάλου, τῆς ἐποχῆς του, τότε νιώθοντας τὸ ἔργο του ἀκοῦμε τοὺς παλμοὺς ὅχι μονάχα τῆς δικῆς του καρδιάς, μὰ τῆς μεγάλης καρδιάς τοῦ συνόλου. Τότε ὁ τεχνίτης ὠφάνεται μπροστὰ μᾶς σὰ φωτεινὸ σύμβολο τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς του. Ἡ ἀξία του βέβαια εἶναι ἀναντίρρητη καὶ ἀκόμα μεγαλύτερη ἂν ἔχει ξεπεράσει τὰ ὅρια τοῦ τόπου του καὶ τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀντιπροσωπεύει ψυχικὰς τάσεις πανανθρώπινες.

Β'.

Ὁ Βιζυηνὸς γεννήθηκε τὸ 1849 στὴ Βιζώ, τῇ Βιζύῃ, τῆς Θράκης. Οἱ γονεῖς του χωριάτες· μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ τὸ θεωρῇ ὑποτιμητικό.

— Ἡ γενιά σας ποῦ θαστᾶ,
τὸ περίσσιο τῆς καμάρι;
ἀπὸ πάππον ἀσθεστᾶ
κι' ἀπὸ κύρη καρβουνιάρη.

(Ἡ Κυρά ἢ Κριτική)

Τὸν πατέρα του τὸν ἔχασε νωρίς, ὅταν μόλις ἦταν τριῶν χρονῶν. Ἐπίδρασή του καὶ ἀνάμνησή του μόλις βρίσκομε στὰ ἔργα του. (Στὰ «Ποιητικά Πρωτόλειά» του ὑπάρχει ἓνα τραγοῦδι γιὰ τὸν τάφο του). Μὰ ὁδηγός του καὶ στὰ πρῶτά του χρόνια καὶ κατόπιν εἶναι ἡ μητέρα του, ἡ κυρά Μιχάλαϊνα ἢ Μιχαλιέσσα. Ἰκοντά της ἡ μακρυὰ της, καὶ ὅταν αὐτὴ ζοῦσε καὶ ἀφοῦ πέθανε, ἡ μορφή της δὲν ἔπαυσε νὰ κατευθύνῃ τὴν ψυχὴ του. Ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ὁ ποιητὴς τῆς δείχνει μὴ πρόσήλωση καὶ λατρεία, σχεδὸν θρησκευτική.

Γι' αὐτὴν γράφει τοὺς πιὸ συγκινητικούς του στίχους καὶ αὐτὴ εἶναι ὁ ἥρωας τοῦ καλύτεροῦ του διηγήματος. Μέσ' ἀπ' τὰ ποιήματα καὶ πρὸ πάντων τὸ διήγημά του «Τὸ ἀμάρτημα τῆς μητρός μου» εἰμφοροῦμε νὰ ξεκαθαρίσουμε τὴ μορφή της. Εἶναι τύπος τέλεια συναισθηματικός, εὐαίσθητη καὶ μὲ ψυχικὴ ἀνωτερότητα, θρησκα καὶ στοργικὴ, μὲ πρωτόγονη ἀγριότητα κάποτε στὴν ἐκδήλωσή της.

Ἡ ἐγκαρτέρησή της θυμίζει τοσοῦτος τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων· καὶ ἡ ἐγκαρτέρησή αὐτῇ, συνδυασμένη μὲ τὴν ἀκαμπτὴ πίστιν στὶς ἠθικὰς ἀξίες, ἔστω καὶ προλήψεις, καταγίγ' ἓνας ἡρεμὸς μὰ θαυὸς ἐγαῖσμός, ποῦ θὰ τὸν βροῦμε τόσο πολὺ στὸν ποιητὴ μας. Ἀπὸ μικρὸς περηφανεύεται γιὰ τὴν μητέρα του:

Τί' θαρρεῖς, σάν τὰ παιδιά,
ποῦ ζαρώνουν στὶς γωνιές σας;
Ἐγὼ ἔχω νοῦ κι' ἔχω καρδιά
κι' εἶμαι γιὸς τῆς Μιχαλιέσσας.

(Ἡ Κυρά ἢ Κριτική)

Ὁ τελευταῖος στίχος θ' ἀρκοῦσε νὰ μᾶς φανερῶσθαι ὅλη τὴν ἀκαταμέτρητη ἀγάπη καὶ προσήλωσή του πρὸς τὴν μητέρα του, μὰ καὶ ὁλόκληρη ἡ στροφὴ νὰ μᾶς δείξῃ τὸ βαθὺν ἐγαῖσμό, ποῦ δὲν τὸν ἀφῆσεν ὡς τὸ θάνατο.

Ἄλλος ὁδηγός του, ὁ παπποῦς του, ὅπως ὁλοζώντανο μᾶς τὸν παρουσιάζει στὸ διήγημα «Τὸ μόνο τῆς ζωῆς του ταξίδιον». Τύπος κι' αὐτὸς ξεχωριστός· βαθιὰ συναισθηματικός, βρίσκει τὴν ἀπολύτρωση ἀπ' τὴ βαλτομένη καὶ χωρὶς δρᾶσιν ζωὴ στὶς περιπέτειες τῶν παραμυθιῶν· ὄνειροπόλος καὶ ὀπτασιαστὴς ἀνάπτυξε πιὸ πολὺ τὴν ἔνστικτη διάθεσιν τοῦ μικροῦ Γιωργῆ πρὸς τὰ ξεχωριστὰ καὶ τὰ μεγάλα.

Καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ χώριό του εἶναι ὑποβοηθητικὸ γιὰ ὄνειροπολήσεις. Λέγει στὸ διήγημα, ποῦ ἀνάφερα: «Περὶ τὰ κράσπεδα τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειντο κατὰ συγκεχυμένας ομάδας αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως.... Ἀμέ-

σως περί τὴν πόλιν ἐφαίνοντο οἱ λαχανόκηποι μὲ τὰ γηραλέα δένδρα.... Παρέκει ἤρχοντο ἐκτεινόμενοι ἡμικυκλικῶς εἰς μεγίστην ἀκτῖνα οἱ καρποφορώτατοι τῆς χώρας ἀγροί, ἐν οἷς... ἐσεύοντο θαρεῖς τῶν δημητριακῶν καρπῶν οἱ στάχεις, ὡς ἐπιφάνεια κυμαινόμενης θαλάσσης. Εἰς τὸ ἀπώτατον τοῦ ὁρίζοντος βάθος ἔκλειον... τὴν ἀχανῆ ταύτην εἰκόνα οἱ ἀμπελῶνες τοῦ τόπου.... Οἱ κατὰ συχνὰ διαστήματα διαυλακοῦντες τὴν χώραν ποταμίσκοι, τὰ παρὰ τὰς ὄχθας αὐτῶν γραφικῶς ἐγειρόμενα συμπλέγματα δένδρων καὶ οἰκοδομῶν, οἱ κατὰ τόπους ὡς μέγιστα κωνοειδῆ χώματα ὑφύμενοι τῶν Ὀδρυσῶν τύμβοι, ὅχι μόνον διέκοπτον τὴν συνήθη τῶν ἐπιπέδων χωρογραφιῶν μονοτονίαν, ἀλλὰ καὶ παρεῖχον εἰς τὴν ἀπέραντον ἐκείνην εἰκόνα ἔκτακτον θαυμασίαν ἐνότητα καὶ ποικιλίαν».

Μὰ ὅσο κι' ἂν τὸ οἰκογενειακὸ του περιβάλλον εἶναι γεμάτο ἀπὸ διάχυτη τρυφερότητα καὶ ὄνειροφαντασία, ὁ κύκλος τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ ἀπλωθῇ. Πρῶτος σταθὸς τὸ σχολιό. Ἐκεῖ τοῦ δημιουργεῖται ἡ πρώτη ἀπαγοήτευση, ἡ πρώτη ψυχικὴ πληγὴ. Μᾶς τὸ διηγείται ὁ ἴδιος σ' ἓνα πολὺ ψυχολογημένο εὐθυμογράφημά του. «Διατὶ ἡ μηλιά δὲν ἔγινε μηλέα»: «Μιά ἀπ' τὶς ἀγάπες του ἦταν καὶ ἡ μηλιά τῆς αὐλῆς του. Γι' αὐτὸν ἡ μηλιά αὐτὴ δὲν εἶναι ἓνα ἀπλὸ δένδρο, εἶναι κάτι ζωντανό, πού βρίσκεται σὲ ἀνέκφραστη καὶ τρυφερὴ ψυχικὴ ἐπικοινωνία μαζί του, τὸ θαυμάζει καὶ τὸ σέβεται, μὰ δὲν εἴμπορεῖ νὰ τὸ καταλάβῃ. Γι' αὐτὸ μόνις πάει στὸ σχολιό, ζητᾷ ἀπ' τὸ δάσκαλο νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ τί εἶναι ἡ μηλιά. Ὁ δάσκαλος μὴ νιώθοντας τὴ λεπτότατη ψυχολογικὴ θέση τοῦ μικροῦ μπρὸς στὸ δένδρο, βλέπει μονάχα τὸ γλωσσικὸ τύπο — ὅχι μηλιά, μηλέα. "Α, ὅχι" αὐτὸ δὲν τὸ χωνεύει ὁ νοῦς τοῦ συναισθηματικοῦ Γιωργῆ. Χώνεψε τὴν ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων, πού ἐπέβαλε στοὺς μαθητὰς ἡ ἀρχαιομανία τοῦ δασκάλου, μὰ ν' ἀλλάξῃ καὶ τὸνομα τῆς μηλιάς του! Εἶναι σὰ νὰ τὸν ἀνάγκασε νὰ πάψῃ τὴ μάνα του νὰ τὴ λέγῃ μάνα; ἂν τὴν ἔλεγε μητέρα δὲ θάτανε πιά ἡ μάνα του, κι' ἂν ἔλεγε τὸ δένδρο τῆς αὐλῆς του μηλέα δὲ θάτανε ἡ μηλιά του. Ὁ Βιζυηνὸς θαυμάσια ἐξηγεῖ ἐδῶ τὴ σφιχτὴ σύνδεση, πού γίνεται μέσ' τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἀνάμεσα στὶς λέξεις καὶ τὰ πράγματα. Τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα τοῦ δασκάλου κατάντησε τέλος τὸ ξύλο. Ἔτσι τὸ πρῶτον βῆμα ἔξω ἀπ' τὴν οἰκογένεια τοῦ δημιούργησε τὴν πρώτην ἀπέχθεια πρὸς τὸν ἔξω κόσμον.

Στέλγεται ἔπειτα στὴν Πόλη, κοντὰ σ' ἓνα τοῦ θεοῦ ράφτη

Ραφτάκι μ' ἤθελε ἄλλοτες ἡ τύχη

(Ἡ Τεχνικὴ μου)

λέγει ὁ ἴδιος. Ἀφίνει τὴ μητέρα του, μὰ τὸν ἀκολουθοῦν παρηγορώντας τὰ ὄνειρα, καμωμένα σύμφωνα μὲ τὰ παραμύθια τοῦ παποῦ του.

Ἐκεῖ θὰ βρεθῇ καὶ γι' αὐτὸν ἡ βασιλοπούλα.

Κι' ὅταν πηγαίῃ μὲ τοὺς μπόγους τοῦ ραφτάδικου στὸ σεράϊ τῆς σουλτάνας, ὅλο καὶ περιμένει λαχταρῶντας νὰ ξεπροβάλλῃ ἀπὸ κάπου ἡ βασιλοπούλα, ὅπως γίνηκε σὲ τόσα ραφτάκια, καθὼς τοῦλεγε ὁ παπποῦς. Συνήθως, ἐνῶ στέκει σὲ μιὰ μυρωμένη ἄδεια κάμαρα τοῦ σεραίου, ἀνοίγεται μιὰ θυρίδα τοῦ μεσότοιχου καὶ τοῦ προσφέρεται ἓνα γλύκισμα· καμιὰ ἀμφιβολία πὼς εἶναι σταλμένο ἀπ' τὴ βασιλοπούλα. Καὶ μιὰ μέρα, πού μιὰ φωνὴ ψιλὴ καὶ χαϊδευτικὴ τὸν ρωτᾷ—Θέλεις τίποτε ἄλλο; τὸ τολμηρὸ καὶ ὄνειροπαρμένο ραφτάκι ἀπαντᾷ: —«Ἄλλο τίποτε καλύτερον ἀπὸ σένα δὲ

θέλω» ὅπως στὰ παραμύθια. Ἐπειτα ἔμαθε, πὼς τὸ γλύκισμα τοῦ τῶδινε ὁ πιὸ γηραλέος εὐνοῦχος τοῦ σεράϊου καὶ ἡ φωνὴ ἡ ψιλὴ ἦταν δική του.

Τί ἀπαγοήτευση! Ὅσο κι' ἂν ὑπάρχη στὴ διήγηση αὐτὴ καὶ ἡ λογοτεχνικὴ ὑπερβολή, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἡ Πόλη, ὁ δεύτερος σταθμὸς τῆς ἐπικοινωνίας του μὲ τὸν πλατὺν ἔξω κόσμον, τοῦ δημιουργήσε τὴ δεύτερη ψυχικὴ πληγή.

Κατόπιν τὸν βρῖσκομε στὴν Κύπρο, ὑποταχτικὸ τοῦ δεσπότη. Φορᾷ τὸ ράσο, πηγαίνει στὸ σχολιὸ καὶ διαθάζει στὴν ἐκκλησίαν, χωρὶς νὰ τὸν τραβᾷ τὸ ἐκκλησιαστικὸ στάδιο. Μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος ἀργότερα:

Ἀνάθεμα τὴν πρώτη ἀρχὴ
ποῦ μ' εἶπαν νὰ πιστέψω
πὼς δὲ μοῦ σώζετ' ἡ ψυχὴ,
ἂν δὲν καλογερέψω.

(Μεταμέλεια)

Ἡ ὄνειροπόληση ἐξακολουθεῖ καὶ τὸ ὄνειρο τὴν ὥρην εἶναι πιὸ εὐκολοαπόκτητο ἢ ἐφοβικὴ τοῦ ἡλικίας συγκεντρώνει τὴν ἐνατένισή τῆς συναισθηματικότητάς του στὴ μορφὴ μιᾶς κοπέλλας. «Μελανόφθαλμος, ξανθὴ κόρη, οἶκοῦσα μετὰ τῶν γονέων τῆς ἀπέναντι τῆς μητροπόλεως προσεῖλκυε συνεχῶς πρὸς ἑαυτὴν τὸ καλογεράκι καὶ ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὸν πρῶτον ἔρωτα» λέγει ὁ Χασιώτης στὸ βιογραφικὸ τοῦ σημείωμα γιὰ τὸν Βιζυηνό.

Μὰ ὁ ἄθελος ρασοφόρος πιάνεται μιὰ νύχτα σ' ἓνα ραντεβου τοῦ. Ἀκολουθεῖ σκάνδαλο· ἡ κόρη φευγατίζεται καὶ ὁ αἰσθηματίας πληρώνει τὸ κυνήγι τῶν ὄνιρων του, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν ἄλλα, καὶ μὲ 40 ἡμερῶν νηστεία καὶ προσευχή. Ἄλλο χτύπημα, ἄλλη πληγὴ.

Ὅσο μεγαλώνει, ὁ δρόμος τῆς ζωῆς τοῦ παρουσιάζεται πιὸ ξερός καὶ πιὸ ἀγκαθερός. Ἡ μαθήτευσή του ἔπειτα στὴ Χάλκη μὲ τὴν προστασία τοῦ Χασιώτη, κατόπιν τοῦ Ζαρίφη, καὶ μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ Τανταλίδου, εἶναι μιὰ ὁδὸς γι' αὐτόν. Βρίσκεται ἄλλως τε καὶ κοντὰ στὸν τόπον του — κοντὰ σχετικῶς. Ἀπ' τὴ Χάλκῃ πηγαίνει στὴν Ἀθήνα, ὑπότροφος τοῦ Ζαρίφη. Ἐκεῖ ὁ ὄνειροπόλος ζητᾷ κάτι ἀνώτερο· δὲν εἶναι βεβαίως τόσο ἡ δίψα τοῦ νοῦ, ὅσο ἡ λαχτάρα τῆς ψυχῆς γιὰ ἀνύψωση. Ἡ ἐνστικτὴ πεποίθηση στὴν ἀξία του μεγαλώνει τὶς φιλοδοξίες του. Βλέπει κιόλας, μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου ἀκόμα, τὸν «Κόδρο του» νὰ βραβεύεται τὸ 1874.

Μὰ τὴν ἱκανοποίησή του αὐτὴ τὴ μεταβάλλει σὲ πίκρα ὁ φθόνος τῶν ἀποτυχημένων ἀντιπάλων του, ποὺ τοῦ ἐπιτίθενται ἄγρια.

Ἀναγκάζεται ν' ἀμυνθῇ μὲ σάτυρα:

Δὲν σᾶς εἶπε κἄνα στόμα
μωρ' ἀδέρφια μ' ἐν Πηγάσῳ
τὸ κακὸ ποῦ λίγ' ἀκόμα
καὶ θά μ' ἔκανε νὰ σκάσω;
Ἦρθεν ἓνας ἀπὸ τόπον
βάρβαρον καὶ θρακικὸ
καὶ θροιάστηκε μὲ τρόπο
σὲ σκαμνὶ ποιητικὸ

(Τὸ συμβούλιον τῶν γραμμάτων)

Ἄπ' ἐδῶ καὶ μπρὸς ὁ ἀγώνας πρὸς τὸ περιβάλλον μὲ τις τόσες του ταπεινότητες γίνεται σκληρός. Φεύγει στὴ Γερμανία. Ἐκεῖ τὸ 1876 μαθαίνει πὼς βραβεύτηκε δευτέρη φορά μὲ τις «Βοσμορίδες αὖρες» του. Κατεβαίνει πίσω στὴν Ἀθήνα. Ἐχει τὴν ἰδέα πὼς τὰ δυὸ βραβεῖά του, τοῦ Κόδρου καὶ τῶν Αὐρῶν, καὶ ὁ καινούριος δρόμος, ποὺ χαράζει στὴν τέχνη μὲ τὰ ποιήματα καὶ τὰ διήγημά του, θὰ τοῦ ἐξασφαλίσουν μιὰ τιμητικὴ θέση μέσα στὸ στενὸ λογοτεχνικὸ κύκλο. Ἐκτὸς ἅπ' αὐτὸ γυρίζει ἐπιστήμονας βαθιὰ μελετημένους καὶ φαντάζεται πὼς ἡ προσοχὴ τοῦ ἐπισήμου κράτους θάχῃ τραθηχτῇ ἅπ' τὴν ἐπιστημονικὴ του κατάρτιση, ὥστε νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃ, πρὸς ὄφελος τῆς Παιδείας· ὀνειρεύεται ἔδρα Πανεπιστημίου.

Μὰ τὰ πάντα κλειστά πάλι στὸ δρόμο τοῦ· οἱ λογοτέχνες ζηλεύουν τὸ Θρακιώτῃ καὶ ἀκατάδεχτον ὁμότεχνό τους μὲ τὸ βαρὺ ἀνατολίτικο ὕφος, τὸ χοντροκομμένο σῶμα, τὸ γωνιώδικο πρόσωπο καὶ καὶ τὴ θαραλί καὶ σκληρὴ φωνή. Τὸ κοινὸ, κακομαθημένο ἅπ' τ' ἀνούσια διαβάσματα, ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ ἐκφυλισμένος ρωμαντισμὸς καὶ ἡ ἄψυχη σοβαροφάνεια τῶν ἀναγνωρισμένων λογοτεχνῶν, περνᾷ ἀδιάφορο σχεδὸν δίπλα ἅπ' τὰ σπαρταριστὰ καὶ ὀλόδροσα δημιουργήματα τοῦ Βιζυνοῦ. Καὶ τὸ ἐπίσημο κράτος... καταδέχεται τέλος νὰ τὸν ὀνομάσῃ ὑψηλὴ χωρὶς μίσθον καὶ χωρὶς ἐπιβολή. Γιὰ συμπλήρωση τῶν ἀτυχημάτων του πεθαίνει ὁ χορηγὸς του Ζαρίφης. Ὁ Βιζυνοὺς πρέπει τώρα νὰ κερδίσῃ τὸ ψωμί του. Χωρὶς πόρους γιὰ ἄνετη ζωὴ, χωρὶς φίλους, χωρὶς τὴν ἐγκαρδίωση τῆς λογοτεχνικῆς ἐκτιμῆσεως, νιώθει τὸν ἑαυτό του μονάχο, ἀπελπιστικὰ μονάχο, μέσ' σ' ἓνα ἐχθρικὸ ἢ ἀδιάφορο περιβάλλον, πάντα καταθλιπτικὸ. Ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὰ ὀνειρά του καὶ τὴν πραγματικότητά ἐστὶν τραγικὴ. Ὁ κύκλος τοῦ ἐνδιαφέροντός του στενεύει ὀλοένα. Ἀκατάλληλος γιὰ ρεκλάμα, μονοκόμματος, σώζει τὴν περηφάνιά του κλείνοντας τὴν αἰγά-σιγά μέσ' στὴς παιδικές του ἀναμνήσεις, τὸ παιδικὸ του ἐγώ. Ὑποσυνειδητὰ βρίσκει τὴν ἀπολύτρωση ξαναγυρίζοντας ψυχικὰ στὴν ἐποχὴ, ποὺ ξένιαστος ἄκουγε τὰ παραμύθια τοῦ παπποῦ καὶ ἡ τρυφερὴ του ψυχὴ ἀνοιγόταν σὰ λουλούδι πρὸς τὸν ἥρεμον ἥλιο τῆς μητρικῆς ἀγάπης. Αὐτὸς εἶναι πιά ὁ κόσμος του, ἡ καταφυγὴ τῶν θλίψεων, τ' ἀντικείμενα τῶν πόθων, τὰ κίνητρα τῶν συγκινήσεων, ἡ μοῦσα τῶν ἐμπνεύσεών του· τὸ χωριὸ του, ἡ οἰκογένειά του, ὁ ἑαυτός του ὁ παλιός.

Νὰ πὼς ἐξηγῶ τὴ νοοτροπία τοῦ Βιζυνοῦ καὶ τὴν ἀναζήτησιν τῶν θεμάτων μέσα στὸ στενὸ ἡθογραφικὸ κύκλο.

Κατηγόρησαν τὸν Βιζυνοὺ πὼς δὲν εἰμπόρεσε νὰ κλείσῃ μέσ' στὴν ψυχὴ του τοὺς καῦμους καὶ τοὺς πόθους ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, μὰ περιορίστηκε στοὺς θρύλους τοῦ χωριοῦ του, σὲ θέματα καθαρῶς ἀτομικοῦ ἐνδιαφέροντος, γενικὰ σ' ἓνα μικρὸ μέρος τῆς μεγάλῃς ψυχῆς τοῦ λαοῦ· τὸν κατηγόρησαν δηλ. γιὰ στενότητα ψυχικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἐμπνεύσεως. Μὰ ἡ στενότης αὐτὴ εἶναι ἐπιφανειακὴ. Ἄν καὶ τὰ μοτίβα εἶναι χωριάτικα, ἡ ψυχὴ τους ὅμως πλαταίνει καὶ κλείνει καῦμους καὶ πόθους ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, — κι' ἀκόμα πλατύτερα — καῦμούς, πόθους καὶ ψυχικὲς καταστάσεις τοῦ αἰωνίου ἀνθρώπου. Εἰμπορεῖ ὁ Βιζυνοὺς νὰ πλέκῃ τίς ἰδέες του καὶ τὰ αἰσθήματα γύρω στοὺς δικούς του, τὴ μητέρα του, τὸν παπποῦ του· μὰ οἱ ἰδέες αὐτὲς καὶ τὰ αἰσθήματα δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα ποὺ θὰ εἶχαν οἱ δικοί του· εἶναι πολὺ ἀνώτερα, εἶναι τὰ δικά του, ὅπως τὰ ὑπαγορεύει ἡ καλλιεργημένη ἀντίληψη καὶ αἰσθαντικότητά του. Ὁ Βιζυνοὺς ἔχει

συνήθως ως ἀφετηρία στὰ ποιήματα καὶ στὰ διηγήματά του τὸν ἑαυτὸ του. Ὁ ὑποκειμενισμὸς αὐτὸς χαρακτηρίζει τὶς πρωτόγονες ἢ μετασθατικές ἐποχές π. χ. τὰ παιδιὰ, κ' ἀπ' τοὺς συγγραφεῖς ἢ ἐκείνους, ποὺ δὲν εἰμπόρεσαν νὰ ὑψωθοῦν πάνω ἀπ' τὸν ἑαυτὸ τους ἢ ἐκείνους, ποὺ εἶναι οἱ πρωταρχικοὶ διηγητὲς ἑνὸς λογοτεχνικοῦ εἶδους. Ὁ ὑποκειμενισμὸς ὁμοίως τοῦ Βιζυηνοῦ δὲν προέρχεται μονάχα ἀπ' τὴν πρωτοπορείακὴ του, ιδίως ὡς πρὸς τὸ διήγημα, θέσῃ μέσ' στὴν λογοτεχνία μας· εἶναι καὶ ἀποτέλεσμα, ὅπως εἶπα, τοῦ ἀναγκαστικὰ στενεμένου κύκλου τῶν μοτίβων του. Καὶ τὸ ὕψος του, τὸ ξεχωριστό του ὕψος, τὸ παιδιάτικο καὶ ὀλόδροσο, δὲν εἶναι μίμηση ξένων προτύπων, τοῦ Χριστοπούλου, Τανταλίδου καὶ ἄλλων, μὰ φυσικὸ ἀνάδυσμα τῆς ὑποσυνειδητῆς ἐνέργειας τῆς ψυχῆς του. Μέσ' ἀπ' τὸ στενὸ κύκλο τῶν ἐνδιαφερόντων του ἀκτινοβολεῖ ἡ ἀνώτερη δυναμικότητα τοῦ μορφωμένου ἀνθρώπου, τοῦ λεπτοῦ ψυχολόγου, τοῦ ἐξελιγμένου ἐπιστήμονα. Ἔχει κλείσῃ μέσ' τὴν ψυχὴ του τὸν τόπο του, μὰ τὸν τόπο του αὐτὸν κατορθώνει καὶ τὸν ἀνυψώνει σὲ σύμβολο πανελληνίας κοινωνίας κ' ἀκόμα πιὸ πολὺ παγκόσμιας κοινωνίας. Δὲν εἶναι ὁ στενὸς ἡθογράφος, φωτογράφος τῶν ρηχῶν ψυχικῶν καταστάσεων τοῦ χωριοῦ· εἶναι βέβαια ἡθοποιός, κατορθώνει δηλ. νὰ ὑποκαθίσταται στὸ ὕψος καὶ τὰ ἦθη τῶν προσώπων, ποὺ μᾶς παρουσιάζει — σημαντικώτατο καὶ ὄχι τόσο συνειθισμένο προσὸν τεχνίτη — μὲ μέσῃ στὴ δράση καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν ἡρώων, εἴτε ὁ ἄλλοτε ἑαυτὸς του εἶναι, εἴτε ἄλλος, νιώθουμε κατευθύνσεις καὶ καὶ μούους, ψυχικὲς ἐνέργειες καὶ πάθη πανανθρώπινα. Γι' αὐτὸ εἶπα πῶς εἶναι ἐπιφανειακὴ ἡ στενότης τῶν ἐνδιαφερόντων του. Θὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε αὐτὸ καλύτερα στὴν ἀνάλυση τοῦ ἔργου του.

Ἐξετάζω πρῶτα τὸν ποιητὴ. Ἄς δοῦμε ὁμοίως πρωτύτερα σὲ ποιά κατάσταση βρισκόταν ἡ ποίηση στὴν Ἀθήνα, τότε ποὺ φάνηκεν ὁ Βιζυηνός. Λέγω στὴν Ἀθήνα ἐννοώντας καὶ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα, ποὺ ἐξαρτῶταν πνευματικὰ ἀπ' αὐτήν, ἐκτὸς ἀπ' τὰ Ἐφτάνησα· γιατί στὰ Ἐφτάνησα ἡ ποίηση δὲν παραξέκλινε ἀπ' τὸ σωστὸ δρόμο, ποὺ τῆς εἶχε χαράξει ὁ μεγάλος Σολωμός.

Στὰ μέρη αὐτὰ μὲ κέντρο τὴν Ἀθήνα ἐπικρατοῦσε ἡ Φαναριώτικη Σχολή, μακρυσμένη ἀπ' τὴ χάρη τοῦ Χριστοπούλου, δουλικὴ καὶ κακότεχνη μιμήτρια ξένων προτύπων, ποὺ εἶχαν ἐπιβληθῇ δυὸ σχεδὸν γενιὲς πρωτύτερα στὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Τὸ περιεχόμενό της βερμπαλισμὸς ἀνυπόφερτος, γεμάτος ἀρρωστιάτικο ψευτορωμαντισμὸ· οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι ἐλάχιστες. Ὁ Θ. Ὀρφανίδης, ποιητὴς κ' αὐτός, στὴν κρίση, ποὺ εισηγήθηκε κατὰ τὸν ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1876, λέγει πῶς ἀπ' τὶς 32 σταλμένες συλλογὲς ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε ἀπορρίψει ἀσυστήτητα τὶς 16. Καὶ συνεχίζει: «Λοιπὸν δὲν ἔχομεν λυρικὴν ποίησιν, ὅπως τὴν ἐννοοῦσιν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ὅπως ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ καὶ εἰς ἡμᾶς· διὰ τοῦτο καὶ τὰ παρουσιαζόμενα εἰς τοὺς ποιητικοὺς διαγωνισμοὺς ποιήματα δὲν εἶναι τέκνα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀλλὰ τῆς ἐν σπουδαστηρίοις σφυρηλατουμένης στιχοουργίας. Πικρὰν ἀλήθειαν λέγω, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν εἶπω, διότι εἶναι ἀλήθεια».

Καὶ ὁ Ροῖδης τὸ 1877 μὲ τὸ εἰρωνικὸ του ὕψος γράφει στὴν μελέτη του «Περὶ συγχρόνου Ἑλληνικῆς ποιήσεως»: «Ἄν περιέλθουσιν εἰς τοὺς ἔπειτα ἀνθρώπους οἱ σήμερον γραφόμενοι στίχοι, οἳτοι δικαιοῦνται νὰ ὑποθέσωσιν ἑκ τῶν ἐν αὐτοῖς φαινομένων ὅτι μεσοῦντος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἐξησεν ἐν Ἑλλάδι ὀλόκληρος γενεὰ ἀομμάτων ραψωδῶν».

Μὰ μήπως πρὶν ἅπ' αὐτοὺς ὁ Κ. Ἀσώπιος δὲν ἔγραφε τὰ ἴδια στὴν «Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων»; Λέγει: «Τί νὰ εἴπωμεν περὶ ἀνθρώπων, οἵτινες οὔτε ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς τοῦτο κεκλημένοι, οὔτε διὰ τῆς τέχνης παρασκευασθέντες, πλημμυρίζουσι τὸν κόσμον ποιημάτων, ἅτινα νωπὰ εἰσέτι καὶ ἀχνίζοντα ρίπτονται εἰς τὴν κόνιν ἢ ὅπου καλύτερα τοὺς πρέπει».

Κι' ὅμως ἡ ἐποχὴ ἦταν τόσο ἀνεκτική! Ἀρκοῦσε, γιὰ νὰ θεωρηθῇ καλὴ ποιητής, νὰ γεμίξῃ τοὺς στίχους μὲ κράυγες ἀπελπισίας, ψυχorroαγῆματα ἐτοιμοθανάτων, παραμιλητὰ τυραννουμένων, γόους καὶ στεναγμομούς, φεῦ καὶ οἶμοι. Κι' ὅλα αὐτὰ μέσ' στὴ γαλάζια διαφάνεια τῆς Ἀττικῆς ἀτμοσφαίρας, κάτω ἅπ' τὴ χαρούμενη θαλπωρὴ τοῦ γελαστοῦ Ἑλληνικοῦ ἡλίου! Καμιὰ οὐσιαστικὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ, τὴν ἑλληνικὴ φύση, τὴν ἑλληνικὴ ψυχροσύνη. Κι' αὐτὸς ὁ καλύτερος τῆς ἀρνητικῆς αὐτῆς σχολῆς, ὁ Δ. Παπαρρηγόπουλος, ποὺ καὶ ἐμβάθυνση στὰ λεπτότατα συναισθήματα ἔχει καὶ ἀνάταση ποιητικὴ ὅχι συνειθισμένη, δείχνει πόσο εἶχε ἀκεπαστῇ ἅπ' τὸ ὀλέθριο κύμα τοῦ ψευτορωμαντισμοῦ. Καὶ λόγια, λόγια, λόγια. Γιά χαρὰ κτηρισμὸ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀχ. Παράσχου, ποὺ συγκίνησε ὅμως ὀλόκληρη γενεά, δημιουργήθηκε τὸ πολὺ ταιριαστὸ ἐπίγραμμα:

Ἦγουν τουτέστι, δηλαδή, μὲ ἄλλους λόγους ἦτοι
ἢ Ἀφροδίτῃ εἶν' αὐτῇ, αὐτῇ εἶν' ἢ Ἀφροδίτῃ.

Ἀφίνω τί ἔλεγε γιὰ τοὺς λίγο προγενέστερους Σούτσους ὁ Ἀσώπιος καὶ ἀργότερα ὁ Δ. Βερναρδάκης γιὰ τοὺς ἴδιους καὶ γι' ἄλλους πολλούς. Σὲ τέτια ποιητικὴ ἐποχὴ παρουσιάζεται ὁ Βιζυηνός.

Δ.

Τὰ γνωστά του ἔργα εἶναι: 1) «Ποιητικά Πρωτόλεια», ποὺ δημοσιεύτηκε (1873), ὅταν ἦταν μαθητὴς ἀκόμα στὴ Χάλκη¹. 2) «Ὁ Κόδρο», (1874), βραβευμένο σὲ ποιητικὸ διαγωνισμό, ὅπου ἀντίπαλοι τοῦ Βιζυηνοῦ ἦταν ὁ Ἀγ. Βλάχος καὶ ὁ Κλ. Πραγκαθής. 3) «Βοσπορίδες αὔραι» ἢ «Ἀρες, μάρες, κουκουνάρες» ὅπως τὰ τιτλοφοροῦσε, πρὶν βραβευτοῦν στὸ Βουτσιναῖο διαγώνισμὸ τοῦ 1876—δυστυχῶς δὲν ἐκδοθῆκανε ποτὲ σὲ συλλογὴ. 4) «Ἀεθίδες αὔραι» ἢ μόνη συλλογὴ του, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1884. 5) Διάφορα ἄλλα ποιήματα, σκόρπια στὰ περιοδικὰ «Ἐστία» καὶ «Διάπλαση». Ἀφῆσε καὶ κάμποσα ἀνέκδοτα ἀκόμα.

Δὲν θὰ λάθω ὅπ' ὤψι τὰ πρῶτά του στιχουργήματα, οὔτε τὸν «Κόδρο», ὅσο κι' ἂν τὸν ἐπαίνεσεν ὁ Ἀφεντούλης, γιατί εἶναι ἄμεστος ἀκόμα καρπὸς μαθητῇ μὲ κατ' ἀνάγκη ξένες ἐπιδράσεις. Ὁ πραγματικὸς Βιζυηνὸς ἀρχίζει μὲ τίς «Βοσπορίδες Αὔρες» (Ἀρες, μάρες, κουκουνάρες). Ἀναφέρω πρῶτα τὴν κρίση τοῦ Θ. Ὀρφανίδη γι' αὐτές:

«Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἔκρυπτεν ἡ μετριοφροσύνη λυρικά ποιήματα, πολλὴν ἔχοντα τὴν χάριν, ὅντα δὲ γνήσια ἔργα Μούσης ἐνθουσιώσεως καὶ καλὰ μου δεξιῶ καὶ ἀφελούς...» Ἐχουσι πάντα ταῦτα τὰ ποιήματα λεπτότητα πνεύματος πολλήν, φαιδρότητα καὶ πλοῦτον ἐννοιῶν οὐκ ὀλίγον, περιβεβλημένον διὰ τοῦ ἀπλουστάτου χιτωνίσκου φρασεολογίας συντόμου.

Τὸ εὐθυμο ζωντανὸ πνεῦμα τοῦ Βιζυηνοῦ ξαφνιάζει τοὺς κριτικούς. Τὰ

¹ Ἐκδομένα «ὑπὸ φιλοκάλου τινός» ὅπως λέει ἡ ἔκδοσις.

θέματα είναι παρμένα απ' την Ἑλληνική ζωή, τοῦ χωριοῦ θέθαια, μὰ δὲ σταματοῦν στὰ σύνορα τῶν χωραφῶν. Εἴτε τραγουδεῖ τὴν «Ἀνοιξη», τὴν «Βροχή», τὸ «Τρυγόνι» καὶ τὰ ὅμοια, εἴτε ἐγκολπώνεται τοπικοὺς θρύλους, ὅπως γιὰ τὴν «Νυχτερίδα», τὸ «Μυρμήγκι», «Τοῦ κουμπάρου τ' ἄχερα» καὶ τόσους ἄλλους, εἴτε ἀριστοτεχνικὰ ἀναπτύσσει παραδόσεις ἐθνικῆς πανελληνίας, καθὼς «Ὁ τελευταῖος Παλαιολόγος» ἢ τὸ χτίσιμο τῆς «Ἀγίας Σοφίας» νιώθουμε τὴν πραγματικότητα μὲ τοὺς μικροὺς ἢ μεγάλους καὶμούς τῆς νά-τρικυμίζῃ τὴν ποιητικὴ τοῦ ἀτμόσφαιρα. Ἀκόμα καὶ σ' ἐκεῖνα τὰ ποιήματα, ποὺ εἶναι ποιητικὴ ἐξήγηση διαφόρων φυσικῶν φαινομένων, ὅπως «Ὁ Μάρ-της», «Οἱ Καιροὶ» κλπ. ἡ ζωὴ σπαρταριστὴ ἀναθρύζει μέσ' απ' τοὺς στίχους.

Ἕνας π. χ. απ' τοὺς πιὸ μεγάλους πόνους τοῦ Ἑλληνα, απ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀδυσσεά ὡς τὴ σημερινὴ τῶν μεταναστῶν, εἶναι ὁ πόνος τῆς ξενιτιάς, συνακόλουθο τοῦ ἀποδημητικοῦ πνεύματος τῆς φυλῆς μας. Κι' ὁ πόνος αὐ-τὸς δονεῖ συγκινητικώτατα τὴ λύρα του. Ὁ ἴδιος θυμᾶται διαρκῶς καὶ νο-σταλγεῖ τὸν τόπο του :

Στὴ Θράκη ξεύρω ἓνα χωριό, ἓνα σπίτι κάτου, κάτου
(Θλιθερὴ Ἱστορία),

κι' ἄλλοῦ μιλῶντας στὸ φεγγάρι λέγει :

Θυμᾶσαι τῆς Βιζώμας, τ' ὁμορφὸ χωριό,
τὸ σπίτι μας, τ' ὠραῖο περιθόλι.

(Πρὸς τὴν σελήνην)

Νὰ καὶ δυὸ στροφές απ' τὴ «Νοσταλγία» του :

Ἐφές ὁ ἥλιος ἔδυνε στὴν ἄγια μου πατρίδα
κι' ἓνα τοῦ δῶκαν φίλημα σὲ θλιθερὴν ἀχτίδα
νὰ μοῦ τὸ φέρῃ ἐμένα.

Θέλω νὰ διῶ τὴ μάνα μου, τ' ἀδέρφια μ' νὰ φιλήσω,
τὸν τάφο τοῦ πατέρα μου θέλω νὰ προσκυνήσω
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Μικρό, μικρὸ μ' ὠρφάνεψε ἡ ἀλύπητὴ μου μοῖρα,
μικρό, μικρὸ τῆς ξενιτιάς τὸ μονοπάτι ἐπήρα,
μὲ χεῖλια πικραμένα.

Μὰ τώρα πιά τὰ χόρτασα τῆς ξενιτιάς τὰ κάλλη,
ἂν εἶναι καὶ παράδεισος θὰ τὴν ἀφήσω πάλι
βαρέθηκα τὰ ξένα.

Λόγια βγαλμένα μέσ' απ' τὰ φουσκωμένα στήθια τοῦ λαοῦ, ἰσάξια τῶν σχετικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Πασιγνώστος καὶ χυλιοτραγουδημένος ὁ «Ἀποχωρισμός», ἀχτινοθόλο δια-μάντι τῆς γεμάτης ἐγκαρτέρησης μητρικῆς στογῆς καὶ τοῦ συγκρατημένου πόνου τοῦ παιδιοῦ, ποὺ προσπαθεῖ νὰ παρηγορήσῃ τὴ μητέρα του.

Λέει ἡ μητέρα:

Φουρτούνιασεν ἡ θάλασσα καὶ βουρκωθῆκαν τὰ βουνά
εἶναι βουθά τ' ἀηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινά
κι' ἡ δόλια μου ματιὰ θολή
παιδί μου, ὦρα σου καλή.

.....
Κι' άπαντά τὸ παιδί:

Φυσᾷ βορριᾷς, φυσᾷ Θρακιᾷς, γεννιέται μπόρα φοβερή·
μὲ παίρνουν, μάνα, σὰ φτερό, σὰν πεταλούδα τρυφερή,
καὶ δὲν μπορῶ νὰ κρατηθῶ,
μάνα, μὴν κλαῖς, θά ξαναρθῶ.
Πλάκωσε γύρω καταχνιά κι' ἦρθε στὰ χεῖλια μ' ἡ ψυχή·
Δός μου τὴν ἅγια σου δεξιά, δός μου συντρόφισσαν εὐχή
νὰ μὲ φυλάγῃ μὴ χαθῶ·
μάνα, μὴν κλαῖς, θά ξαναρθῶ.

Εἶναι ὁ ὕμνος τοῦ Ἑλληνικοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ. Καθὼς στὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, ἔτσι καὶ στὸ ποίημά του αὐτό, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα του, τ' ἄμυχα καὶ τ' ἄλογα, τὰ βουνά καὶ τ' ἀηδόνια συμπάσχουν μὲ τὸν ἄνθρωπο.

Καὶ — ἀξιοπρόσεχτο χαρακτηριστικὸ — παρ' ὅλη τὴν ἐξάρση τοῦ πόνου ἢ Ἑλληνικὴ ἡρεμία καὶ ἐγκαρτέρηση συγκρατοῦν τὰ ξεφωνητὰ καὶ τοὺς σπαραγμούς. Οἱ ἰδέες καὶ οἱ εἰκόνες καθαρῶς λαϊκῆς καὶ ἡ φράση ἀπλή, λιτὴ, διάφανη, χτυπᾷ κατευθεῖαν στὴν καρδιά.

Τὸ ποίημα αὐτὸ κλείνει μέσα του, ἐκτός ἀπ' τὸν πόνο τῆς ξενητιάς, καὶ τὴ μεγάλη ἀγάπη πρὸς τὴν μητέρα, τὸν κεντρικὸ ἀξονα τῆς οἰκογενείας. Αὐτὴ τὴν ἀγάπη τὴν βρίσκουμε καὶ σ' ἄλλα ποιήματα, εἴτε ἄμεσα ἐκφρασμένη, εἴτε ὑπονοούμενη, πάντα συγκινητικῇ, ἡρεμῇ καὶ βαθιά. Στὴν «Κρυμμένη θλίψη» μᾶς λέγει πὼς ἀπ' τὴ μητέρα τοῦ θά μπορούσε νὰ πάρῃ «παρηγοριά γλυκερή», μὰ τώρα:

Ἄχ! μοῦ ἀπέθαν' ἡ καλὴ γριά
καὶ μοῦ τὴν ἔχουνε σκεπάσει
μέσα στὴν γῆ τὴν παγερή.

Ὁλόκληρο τὸ πολυστιχὸ ποίημα «Ἡ μητέρα τῶν ἐπτὰ» δὲν εἶναι παρὰ ἓνας διθύραμβος τῆς μητρικῆς ἀγάπης. Μὰ μήπως τὸ ἴδιο δὲν εἶναι καὶ τοῦτο:

Ἄν εὐτυχῇ κανένας δὲν μ' ἐκάλει,
χαρὰ τὸ εἶχα κι' ἂν τὸ βράδυ στὴ φωλιά,
ἀμέριμνο νὰ γέρνω τὸ κεφάλι
στὴν ἀγιασμένη τῆς μανούλας μου ἀγκαλιά.

.....
ὦ φύσις, δέσποινά μου σὺ μεγάλη,
δὲν ἔχω πιὸ στὸν κόσμον αὐτὸν δουλειά.
Ἡ ἀγάπη σου στὸν τάφο πιά ἄς μὲ βάλῃ
στὴν ἀγιασμένη τῆς μανούλας μου ἀγκαλιά.

(Στοργή)

ΚΩΣΤΑΣ ΚΟΝΤΟΣ

(ἀκολουθεῖ)